

Видавництву "Веселка" — 75 років: здобутки та пріоритети веселчан у незалежній Україні

Оксана Петренко,
пошукач КНУКіМ,
старший науковий співробітник
відділу державної
стандартизації
Книжкової палати України

"Діти — найцінніший скарб нації, а дитяча книжка — її жива парость", — вважає директор єдиного в Україні Державного спеціалізованого видавництва дитячої літератури "Веселка", лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Ярема Гоян. Основним кредом "Веселки" були, є і будуть українські діти. Тому не дивно, що незмінною емблемою видавництва, заснованого 9 березня 1934 року, є дівчинка в барвистому віночку, яка розгорнула книжку і вчитує з неї щире слівце, дідусеву або бабусину казку, пізнає пісенну мову рідної України. А над дівчинкою — слово дугою вигнулось, мов золота арка, і прочитати слово те хочеться весело, бо воно справді веселе, та й назва його така гарна — В-Е-С-Е-Л-К-А.

Найбільше в світі державне спеціалізоване видавництво дитячої літератури відсвяткувало свій 75-річний ювілей. Під час проведення 23 квітня 2009 року, в приміщенні Національної бібліотеки України для дітей, урочистостей з нагоди його ювілею, членкор Академії мистецтв України Микола Яковлев зазначив: "Веселка", образно кажучи, — наймасовіша громадська організація, яка формує українця". Поет Дмитро Павличко згадав часи, коли "Веселка" видавала понад 300 назв книжок на рік величезними накладками і висловив побажання, щоб держава нарешті звернула увагу на проблеми книговидавців. У свою чергу, директор туристичного товариства "Україна—Русь" Степан Романюк наголосив, що працівники дитячого видавництва не лише книжки випускають, а й плекають високість українського слова.

На веселчиних книжках вирости кілька поколінь маленьких українців — саме на них розрахований широкий і багатий масив існуючих видань. Це справжня духовна скарб-

ниця народу, внесена до літопису світової дитячої літератури як органічної частини цивілізації. Свідчення цього — розлогий тематичний літературний діапазон дитячих книжок: фольклор, художня література, науково-пізнавальні та довідкові видання.

ДИВОСВІТ "ВЕСЕЛКИ"

Антологія літератури для дітей та юнацтва
У трьох томах.

До антології відібрано твори, які публікувалися у видавництві "Веселка". Видання містить бібліографічні довідки про кожного автора.

У першому томі представлені фольклорні жанри, писемна література доби Київської Русі, творчість українських письменників XVI — початку XX ст.

У другому томі подано твори українських письменників XX ст. У третьому томі вміщено твори українських письменників XX — початку XXI ст.

За 75 років у "Веселці" побачили світ понад 10 тисяч назв книжок загальним накладом близько 1,5 мільярда примірників. Продукція видавництва експонується на престижних книжкових ярмарках-виставках у Києві, Львові, Москві, Франкфурті-на-Майні, Чикаго, Торонто, Варшаві, Празі, Братиславі та інших світових мегаполісах.

За часи незалежності нашої держави обсяг видань "Веселки" значно зменшився. Ще двадцять років тому вона випускала книжки накладками, які зараз здаються фантастичними: поезія й проза — понад 100 тисяч, а казки — до півмільйона. Нині тираж 5 тисяч примірників вважають пристойним накладом, а більший буває вкрай рідко. Для прикладу, варто розглянути статистичні показники випуску друкованих одиниць видавництвом "Веселка" з моменту проголошення незалежності України (табл. 1).

Таблиця 1

Випуск видань (1991—2008)*

Роки	1991		1992		1993		1994		1995		1996	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Книги і брошури	187	25 136,5	126	11 483,6	105	6 777,7	50	1 794,1	69	2 478,8	32	249,72
Журнали (кільк. №)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Образотв. продукція	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Всього	187	25 136,5	126	11 483,6	105	6 777,7	50	1 794,1	69	2 478	32	249,72
Роки	1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Книги і брошури	22	160,79	21	131,63	17	125,1	28	243,43	23	275,21	29	177,92

Журнали (кільк. №)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	3,32
Образотв. продукція	–	–	–	2,10	5	17	8	5,07	2	12,55	27	220,24
Всього	22	160,79	21	133,73	22	142,1	36	248,5	25	287,76	58	401,48

Роки	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Книги і брошури	46	341,94	49	158,78	37	319,92	36	127,91	22	161,79	38	248,28
Журнали (кільк. №)	6	12,04	4	8	5	11,53	5	12,26	3	3,18	6	9,12
Образотв. продукція	4	6,27	–	1,13	–	2,35	–	3,46	–	4,17	–	5,78
Всього	56	360,25	53	167,91	42	333,8	41	143,63	25	169,14	44	263,18

* Таблиці складено на основі щомісячних звітів Державного спеціалізованого видавництва дитячої літератури "Веселка" про випуск і здачу друкованої продукції (фактична здача тиражу, тис. пр.).

За 18 років незалежності України "Веселкою" видано понад тисячу назв видань загальним накладом понад 50 мільйонів примірників.

Для кращого усвідомлення стану випуску видань доцільно розглянути представлену статистику у вигляді діаграм (рис. 1, 2).

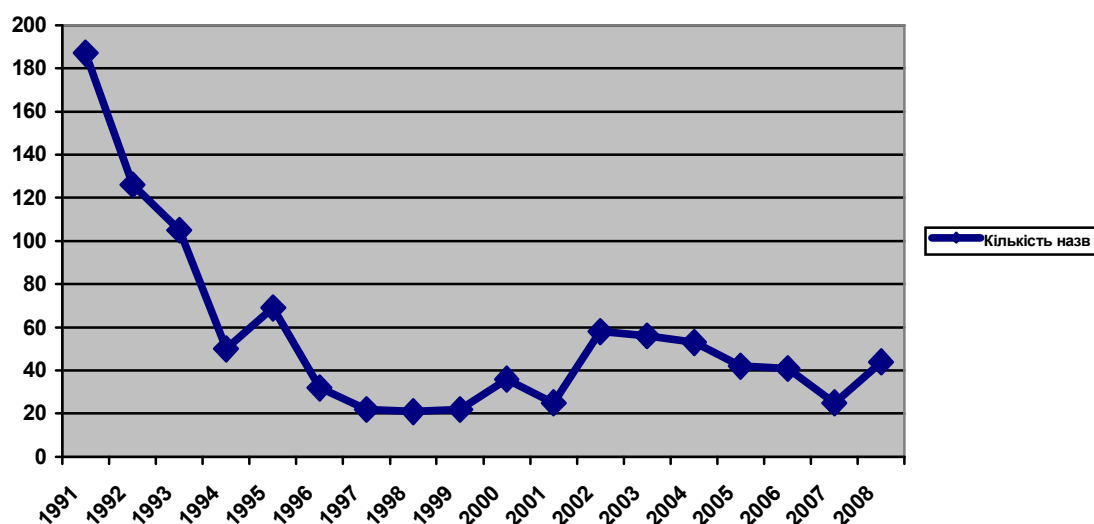

Рис. 1. Кількість назв друкованих одиниць (1991–2008)

У діаграмі (рис. 1) прослідковується, після значного звуження видавничого асортименту під кінець минулого століття, хоч і повільна, проте позитивна тенденція до поступового зростання назв друкованих одиниць.

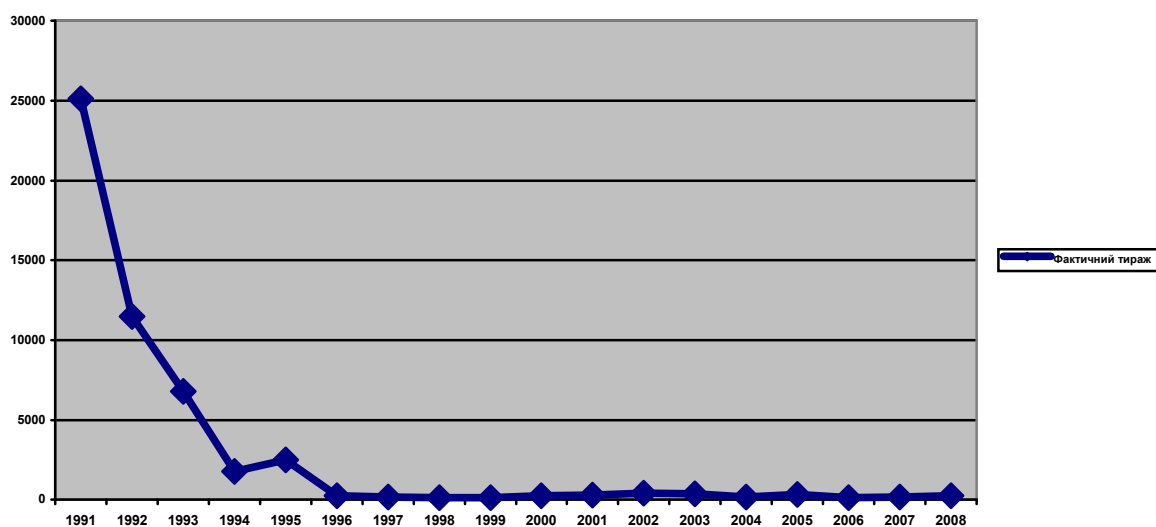

Рис. 2. Фактичний тираж видань (1991–2008)

Статистичні показники діаграми (рис. 2), на превеликий жаль, зовсім не втішні. Як бачимо, з середини 90-х років прослідковується сталий низький рівень обсягу накладів видань. Це пов'язано з, притаманною для всіх видавництв, тенденцією до скорочення загальних накладів видань. На сьогодні вони не ризикують друкувати великі накладу видань, насамперед з економічних міркувань. Через недосконалу систему книготорговельного обслуговування українські книги не завжди потрапляють до рук споживачів вчасно і в повному обсязі.

"Проблема, що треба було зберегти систему торгівлі, яка була до незалежності України, тобто зберегти "Україну" з її серією книгарень по Україні, по обласних центрах і "Укоопспілку", яка мала книгарні по районних центрах і по селах", — скаржитися Ярема Гоян, — "на балансі

держави зараз аж 28 видавництв, щоправда розраховувати на підтримку згори їм не доводиться". У видавництві жаліються — держава про "Веселку" забула. Торік виділили лише мільйон двісті тисяч гривень. А от скільки перепаде цього річ — досі не відомо. Конкурувати з дитячими приватними видавництвами "Веселка" нині не може. На думку фахівців, працювати на книжковому ринку заважає саме її державний статус.

Варто згадати, що протягом останніх п'ятнадцяти років "Веселкою" частково було знайдено вихід зі скрутного становища. Як наслідок, у ній побачили світ не лише власні видання, а також були надруковані замовні та спільні, з іншими видавничими організаціями, видання (табл. 2).

Таблиця 2

Випуск видань за авторською приналежністю (1991—2008)*

Роки	1991		1992		1993		1994		1995		1996	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Власні видання	187	25 136,5	126	11 483,6	105	6777,7	50	1794,1	69	2478	32	249,72
Спільні видання	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Замовні видання	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—

Роки	1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Власні видання	22	160,79	21	133,73	22	142,1	36	248,5	25	287,76	58	401,48
Спільні видання	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Замовні видання	—	—	—	—	—	—	1	0,32	—	—	—	—

Роки	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.	Кільк. назв	Річний тираж, тис. пр.
Власні видання	56	360,25	53	167,91	42	333,8	41	143,63	25	169,14	44	263,18
Спільні видання	1	0,38	5	5,3	12	47,06	4	10	—	—	—	—
Замовні видання	—	—	19	66,3	6	115	7	23	3	37	6	55

* Таблиці складено на основі щомісячних звітів Державного спеціалізованого видавництва дитячої літератури "Веселка" про випуск і здачу друкованої продукції.

Партнерами "Веселки" у спільних проектах стали видавництва "Навчальна книга — Богдан", АТ "Книга", ЗАТ "Віпол", ДП "Експрес-поліграф", ДП "Преса України", ТОВ РІА "Янко" та інші видавничі організації й підприємства.

Упродовж досліджуваного періоду, основними замовниками видавничої продукції "Веселки" були Державний комітет телебачення та радіомовлення України та Міністерство освіти і науки України. За словами директора "Веселки": "Все, на що може сподіватися будь-яке видавництво, не тільки державне, це участь на конкурсних засадах у програмі "Українська книга".

З 2004 року, на замовлення Держкомтелерадіо, видавництво "Веселка", згідно Національної програми, займається випуском соціально значущих видань. Два роки потому вона отримала нову назву — "Українська книга", проте суттєво її пріоритети не змінилися. У межах цієї програми, особливо виділяється розмір фактичної задачі тиражу книги Дмитра Павличка "Ялівець" загальним накладом — 100 тисяч при-

мірників. "Веселка" виборола можливість друкувати "Козацьку енциклопедію" Олени Антонович і "Козака Голоту" Марії Пригари.

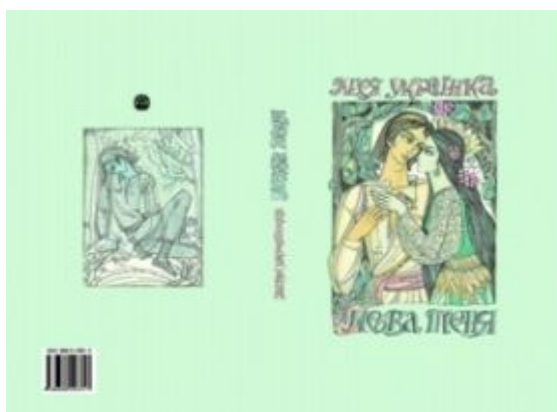
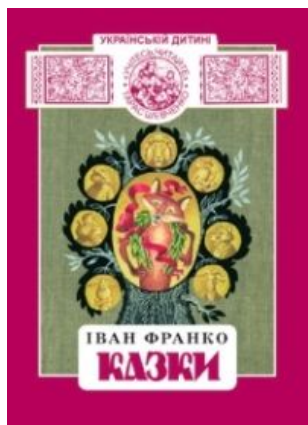
Особливе місце у загальній видавничій програмі "Веселки" займає Шевченкіана. На сьогодні обсяг, надрукованого видавництвом, шевченківського "Кобзаря" налічує 45 видань загальним накладом 14 мільйонів примірників.

Окрім Шевченкіани, продукція видавництва представлена і значними масивами творів Івана Франка та Лесі Українки. Приміром, Франкіана видавництва "Веселка" містить понад сімдесят книжок загальним тиражем майже 12 мільйонів примірників. Це — казки, оповідання, повісті, збірки віршів та окремі поеми, тобто літературні "перлини", що до душі читачеві будь-якого віку.

Хоч і нелегко нині українській книжці, однак веселчани не здаються, розвивають видавничі традиції, а тематика видань відповідає духові часу. Нині на полицях веселчанської книгарні понад 150 видань для дошкільнят, шко-

лярів молодшого та середнього віку, а також для дорослих. Серед них — український та зарубіжний фольклор, класика, посібники для вчителів тощо.

У 1991 році "Веселка" встановила премію імені Олени Пчілки — за кращу книгу, яка побачить світ у цьому видавництві. За традицією, премію вручають у Національному музеї літератури. Зазвичай, урочистості відвідують літератори, художники, науковці, шанувальники прози та поезії, а також творчості майстрів пензля. Серед переліку лауреатів премії можна побачити імена визначних постатей сьогодення: Дмитра Білоуса, Валерія Шевчука, Яреми Гояна, Євгена Сверстюка, Миколи Литвина, Антоніни Листопад та інших.

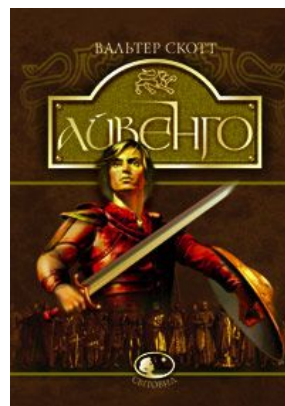

На неабияку увагу заслуговує досвід видавництва з випуску літературних серій, зокрема: "Шкільна бібліотека", "Урок літератури", "Українській дитині", "Заспіваймо пісню", "Казки народів світу", "Лауреати Міжнародної премії імені Г.-К. Андерсена", "Козаченьки", "Пригодам — ура!", "Золотий жук" та спільна серія "Світовид", яка містить най-

кращі вірці світової літератури в українських перекладах і налічує 100 томів.

Найстарша за віком серія "Шкільна бібліотека" за весь час свого існування (з 1964 року) нараховує понад 400 назв творів літературної класики, переважно української. Усі ці книжки "Веселки" — зараз музейні експонати, ексклюзивні примірники.

Усе зазначене дає привід стверджувати, що в основі творчої програми видавництва — фольклор українського народу, українська класика.

Дитяче видавництво неупустливо відстоює право українського народу, записане в Конституції України: "Державною мовою є українська мова", тому 99 відсотків продукції "Веселки" виходить саме державною мовою. Переклади творів здійснюються з 42 іноземних мов.

У наступній таблиці (№ 3) подані кількісні характеристики вікових та мовних ознак видань. У кожній віковій групі представлені відомості про наявність друкованих одиниць українською мовою по відношенню до загальної кількості, решта видань містить тексти російською мовою.

Таблиця 3

Розподіл назв друкованих одиниць за цільовим призначенням та мовами*

Роки	0—6 років (Д)		6—9 років (Мл)		10—11 років (С)		12—15 років (Ст)		Дорослі (В)		Загальна кількість
	Заг.	Укр.	Заг.	Укр.	Заг.	Укр.	Заг.	Укр.	Заг.	Укр.	
1991	73	66	43	39	31	27	39	37	0	0	186
1992	46	40	34	30	18	16	28	26	0	0	126
1993	32	27	19	18	16	15	38	38	0	0	105
1994	10	10	11	11	12	11	12	12	1	1	46
1995	19	19	14	13	8	7	19	19	0	0	60
1996	13	13	5	5	0	0	9	8	0	0	27
1997	2	2	7	7	2	2	1	1	1	1	13
1998	3	3	1	1	1	1	5	5	4	4	14
1999	9	9	4	4	0	0	3	3	0	0	16
2000	8	8	6	6	3	3	9	9	0	0	26
2001	3	3	5	5	0	0	9	9	0	0	17

2002	8	7	2	2	5	5	7	7	3	3	25
2003	2	2	15	15	1	1	35	34	1	1	54
2004	5	5	9	9	7	7	23	23	0	0	44
2005	3	3	2	2	10	10	13	13	1	1	29
2006	5	5	5	5	1	1	21	21	0	0	32
2007	0	0	5	5	0	0	8	8	0	0	13
2008	0	0	4	4	1	1	4	4	0	0	9
Всього	241	222	191	181	116	107	283	277	11	11	842

* Таблиця складена на основі статистичних показників надходження обов'язкових примірників видань до Національної бібліотеки України для дітей.

У представленій таблиці наводяться п'ять вікових категорій користувачів НБУ для дітей, згідно масових таблиць ББК для дитячих бібліотек:

- 0—6 років — Д (дошкільнята);
- 6—9 років — Мл (школярі молодшого шкільного віку);
- 10—11 років — С (школярі середнього шкільного віку);
- 12—15 років — Ст (школярі старшого шкільного віку);
- дорослі — В (керівники дитячого читання та батьки) [рос. мовою — взрослые].

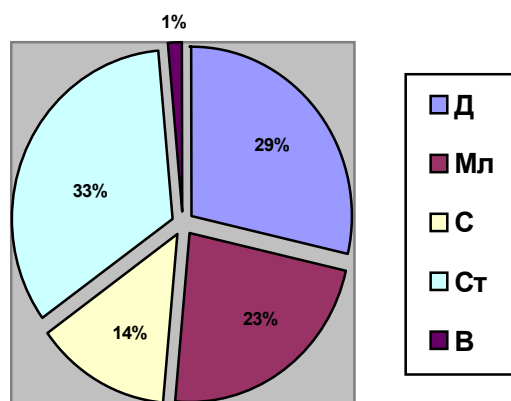

Рис. 3. Загальна кількість назв (1991—2008)

Як бачимо з табл. 3, розподіл видань за читацьким призначенням досить нерівномірний. Проте, слід акцентувати увагу на тому, що найбільший масив видань, випущених протягом останніх років, був розрахований на школярів старшого шкільного віку. Це досить нетипове явище в сучасному українському книговидаванні, оскільки упродовж останньої чверті минулого століття, гостро відчувалась нестача достатньої кількості пристойних видань розрахованих саме на школярів середнього та старшого шкільного віку. Наведені позитивні дані дають привід сподіватися на поступове стале покращення ситуації в цьому аспекті.

Основним результатом дослідження книговидавничої діяльності єдиного Державного спеціалізованого видавництва дитячої літератури є констатація того, що "Веселка" не лише вижила в умовах гострої кризи книговидавання, а й зберегла авторський і власний творчий потенціал, розвинула і збагатила кращі видавничі традиції, наповнила тематику видань живим духом часу.

На завершення аналітичного огляду варто привести цитату з привітання Президента України Віктора Ющенка колективі видавництва "Веселка" з нагоди 75-річчя від дня заснування: "Упевнений, що немає сьогодні в нашій країні людини, дитинства якої не було б осяяне барвами "Веселки", немає батьків, які б не виховували своїх дітей на її книжках. Високо ціную подвижницьку працю вашого колективу. Дякую за те, що формуєте у нашої молоді національну свідомість, виховуєте патріотизм, прищеплюєте принципи високої моралі. Ви робите велику державну справу".